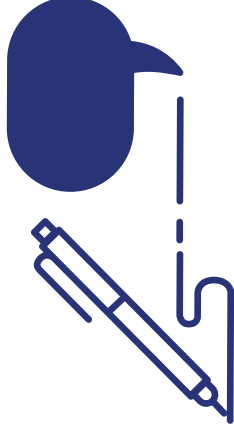

munice

MARKÉTA HEJKALOVÁ

LEKCE Z PSANÍ A PŘEKLÁDÁNÍ

PÁNI A OTROCI

munice

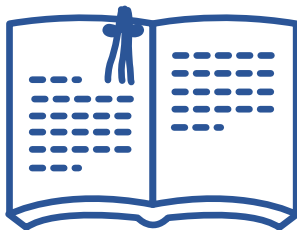
PĀNI A OTROCI

LEKCE Z PSANÍ A PŘEKLÁDÁNÍ

Markéta Hejkalová

Masarykova univerzita
Brno 2026

Redakční okruh

Mgr. Tereza Fojtová (Masarykova univerzita)
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D. (Masarykova univerzita)
prof. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed. (Masarykova univerzita)
Mgr. Hana Laudátová, Ph.D. (Nadace Partnerství)
PhDr. Alena Mizerová (Masarykova univerzita)
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D. (Masarykova univerzita)
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
prof. RNDr. Jan Slovák, DrSc. (Masarykova univerzita)
PhDr. Mgr. Andrea Slováková, Ph.D., MBA
Zakládající člen doc. Ing. Ivan M. Havel, CSc., Ph.D. († 2021)

© 2026 Markéta Hejkalová

Ilustrace © 2026 Nikola Kalinová

© 2026 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0900-7

ISBN 978-80-280-0899-4 (brožováno)

ISSN 2788-3957 (elektronická verze)

ISSN 2695-0146 (tištěná verze)

Co když je překladatel lepší než spisovatel?

Jak by asi vypadal Rumcajs nebýt Radka Pilaře?

Proč dostal nobelovku Ishiguro, a ne Murakami?

Víte, co je lakrumáček?

Může finská studentka mluvit brněnsky?

Kam se podělo družstevní vajíčko?

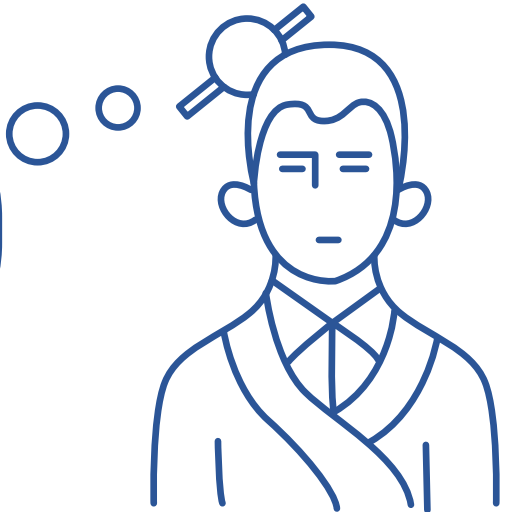
Co si počít se slovem *nigger*?

Může být překlad s chybami dobrý?

Co když je spisovatel introvertní bručoun?

Prospívají literární skandály knižnímu průmyslu?

Čím se od sebe liší psaní a překládání? Spisovatel/ka a překladatel/ka jsou na první pohled zaměnitelné osoby. Sedí u počítače a ťukají do klávesnice. Občas se zamyslí, někdy se přitom spokojeně usmívají, jindy vztekle mračí. U počítače tráví dlouhé hodiny, dny, měsíce, někdy i roky. Ale jednoho dne udělají poslední tečku a mají hotovo. Rukopis pošlou do nakladatelství a odtamtud po několika měsících dostanou autorské výtisky hotové knihy. Jméno spisovatele nebo spisovatelky je na obálce, jméno překladatele/překladatelky bývá až uvnitř v knize.

Ale to je ten nejmenší rozdíl. Tahle knížka vám chce ukázat, že ač se psaní a překládání na první pohled podobají, jsou to dvě dosti rozdílné činnosti.

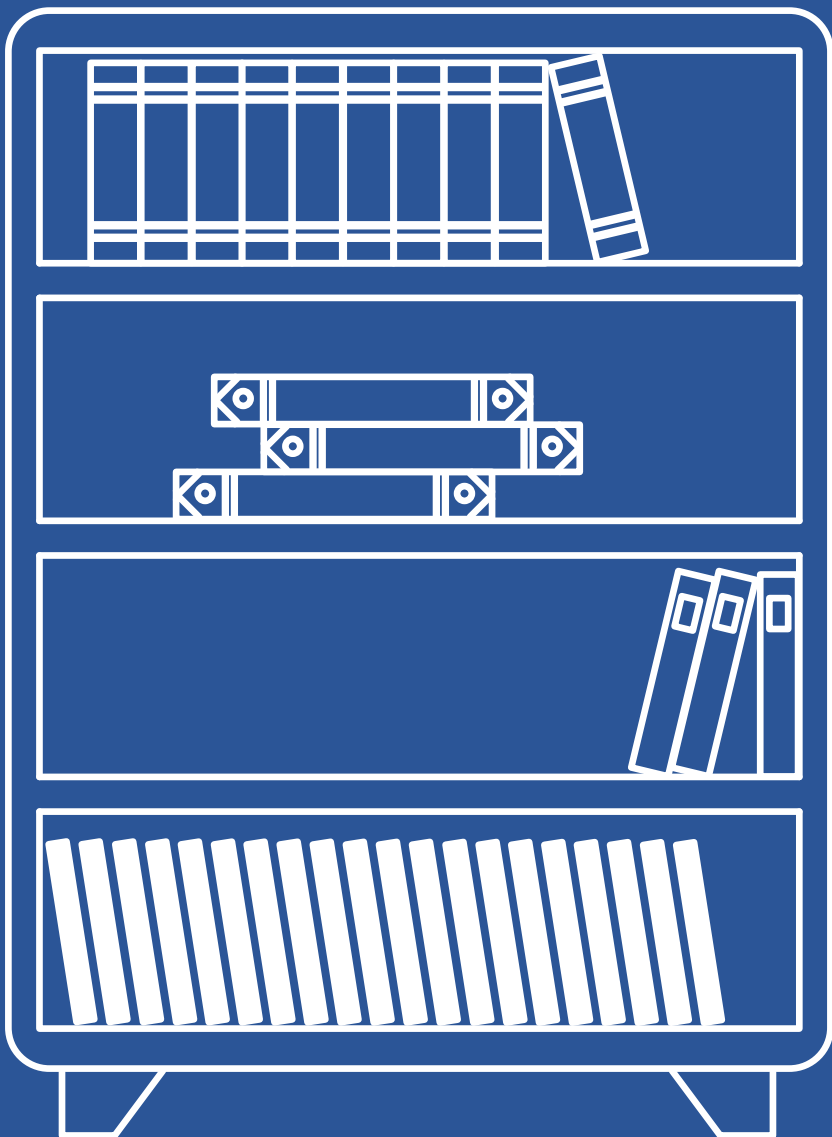
Pět P – psaní, překlad, práce, partneři, protivníci

P JAKO PRÁCE

Napsala jsem deset románů, tři knihy pro děti, tři knihy faktu, přeložila jsem téměř dvacet titulů (většinou z finštiny). V tomto textu vycházím hlavně ze své práce a ze svých zkušeností. Snad mi čtenáři odpustí velké množství finských příkladů a snad se mi na nich podaří ukázat jevy, které mají obecnější platnost.

Někdy píšu svoje vlastní texty – román, povídky, rozhlasové sloupky –, jindy překládám texty, které napsali jiní – většinou romány, ale někdy také odborné texty a dříve, před nástupem umělé inteligence, třeba i návody a manuály.

Na první pohled není poznat, kdy píšu a kdy překládám. Sedím u psacího stolu a ťukám do klávesnice počítače. Někdy práci přeruším, abych se protáhla či napila kávy, nebo se znuděně či unaveně zahledím z okna. Pozorný divák by si však povšiml ještě dalších věcí. Když píšu, mívám po levé ruce sešit s ručně psanými poznámkami nebo první verzi textu. Při překládání tam mám knihu s původním textem a někde poblíž i slovník – tištěný na stole, nebo elektronický v počítači. Slovníky mohou být buď překladové – ty vám řeknou, co neznámé

slovo z originálu znamená v češtině –, nebo výkladové. Ty jsou pouze v jazyce originálu, uvádějí slovo v různých významech a souvislostech.

To jsou ale jen vnější rozdíly.

Co mají psaní a překládání společného a v čem se liší? Pomozme si příklady s několika P. Prvním P je proč. Proč píšeme, proč překládáme? Spisovatel začíná psát proto, aby světu sdělil něco, co považuje za důležité. Ostatním jeho sdělení může připadat banální, nudné, nebo dokonce trapné, ale on (nebo ona) je přesvědčen, že jeho sdělení je jedinečné a nikdo to za něj neřekne. Možná to vidím příliš idealisticky, ale jsem přesvědčená, že potřeba něco sdělit je na prvním místě. Aspoň na začátku. Později spisovatel může začít psát pro peníze, pro slávu, psaní se pro něj stává rutinou podobně jako zaměstnání. Ale na začátku ne.

***“Pokud chceš napsat knihu,
ale nemusíš ji napsat,
tak ji raději nepiš.”***

To říká citát, který je někdy připisovaný Marku Twainovi a jindy Karlu Čapkovi. Oba pánové dobře věděli, o čem mluví, a i kdyby to řekl někdo úplně jiný, měl pravdu, jak každý začínající spisovatel jistě potvrdí.

Ani překladatel nezačíná překládat pro peníze. To by byl hodně pošetilý projekt. Překladatelé patří k nejhůře placeným profesím nejenom u nás v Česku, ale i všude na světě, a teď se jejich práci navíc snaží přebrat AI, umělá inteligence. Překladatel (beletrie) chce také něco sdělit: představit českému čtenáři knihu, kterou považuje za důležitou. Vzletně bychom ho mohli označit za stavitele mostu mezi kulturami. Možná se chce také zdokonalit v užívání výchozího i cílového jazyka nebo získat kontakty v nakladatelském světě. Jako by si chtěl nanečisto vyzkoušet psaní – napřed bude překládat to, co napsal někdo jiný, a později, až sebere odvahu, začne psát sám. Poslání se brzy mění v práci.

Psaní i překládání jsou práce.

Práce od člověka vyžaduje znalosti, čas, úsilí a soustředění, a za práci dostáváme peníze. Stručně řečeno. Pomiňme teď detaily, že psaní i překládání může pro někoho být jen koníček, že to je někdy nuda a jindy zábava, že někdo se tou prací uživí výborně, druhý jakžtakž a třetí ani náhodou...

A teď rozdíl.

P JAKO PSANÍ

Při psaní vytváříme nové světy. Proto se psaní někdy také říká původní tvorba. I při tvoření nových světů vycházíme ze světa kolem nás. Právě tak literatura kdysi vznikla. Lidé si vyprávěli o tom, co prožili, viděli či slyšeli, po čem toužili a čeho se báli. Každý vypravěč si k těm příběhům přidával něco ze své zkušenosti a vnímání světa.

I když autor realisticky popisuje skutečnost, vždycky si z ní něco vybírá a nějak ji vykládá, interpretuje. Ozvláštňuje, ukazuje v novém světle. A co teprve imaginární světy autorů postmodernismu, fantasy či sci-fi!

I tvorba má svá pravidla. Záleží jen na autorovi, do jaké míry dodržuje pravidla žánru, stylistiky, větné stavby, pravopisu... Pravopis by respektovat měl, ale s interpunkcí už to tak jednoznačné není. Věty by měly mít začátek a konec, neměla by se v nich opakovat stejná nebo podobná slova.

S dalšími pravidly je to složitější. Knihy, které překračují žánrová pravidla, mohou být zpočátku přijímány s nedůvěrou, ale mohou se stát i klasickými a oblíbenými díly světové literatury, a dokonce bestsellery. Jsou *Alenka v kraji divů* Lewise Carolla nebo *Malý princ* Antoina de Saint-Exupéryho určené dětem, nebo dospělým? Těžko říct, ale čtenáři různého věku je čtou a milují už desítky let. Pokud by se autoři poslušně až otrocky drželi pravidel žánru, možná by nebyli tak úspěšní.

*Autor má absolutní svobodu,
ale také nese všechna rizika.*

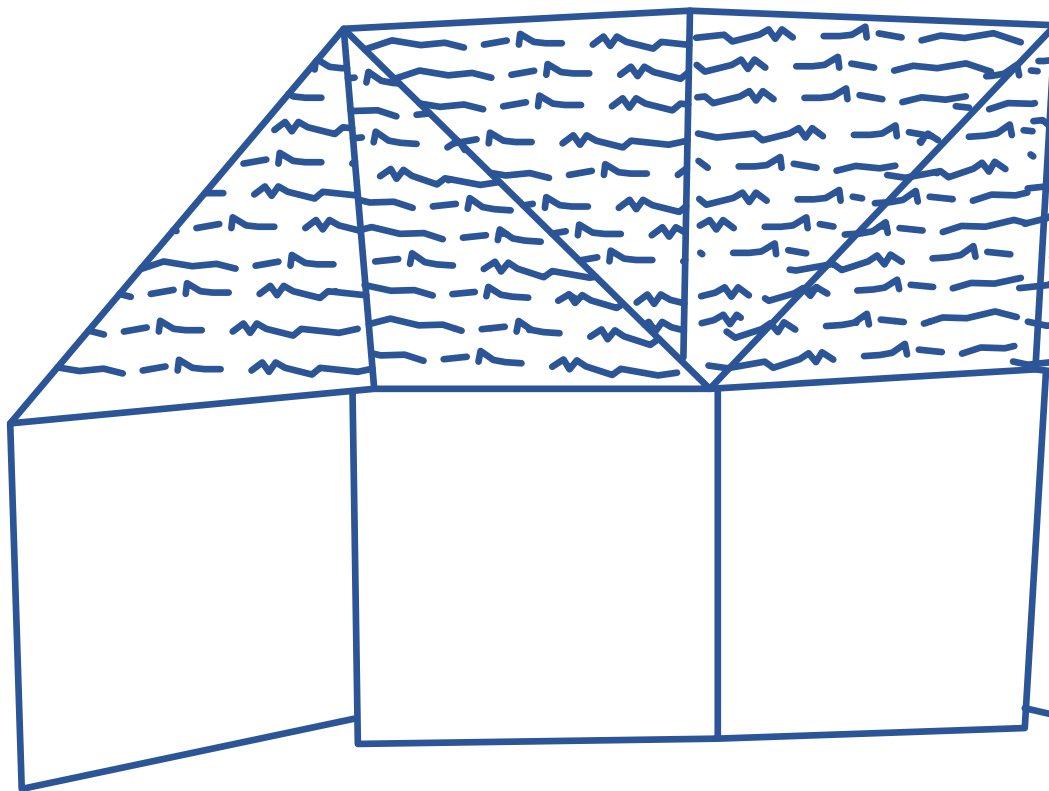
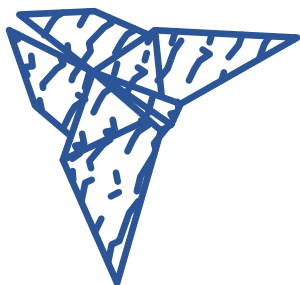

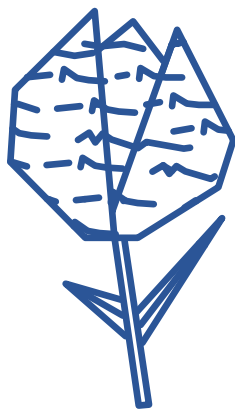
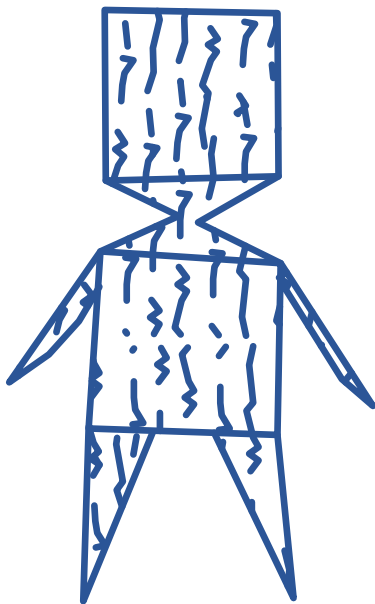
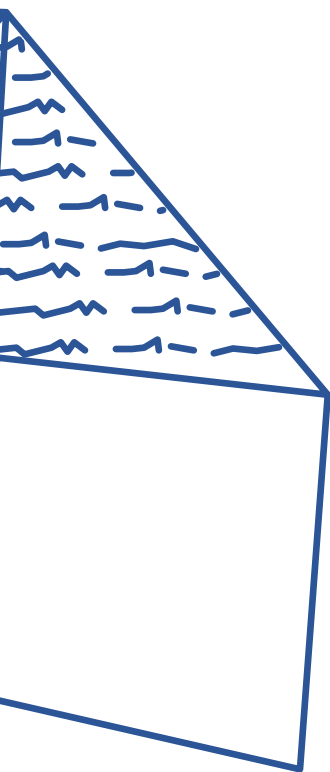
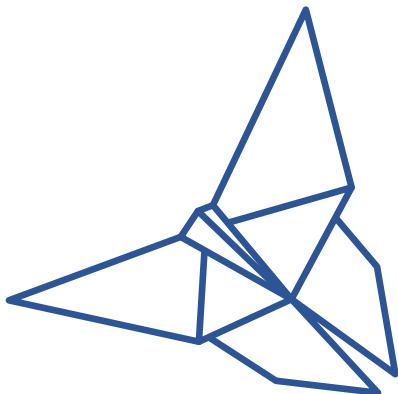
Psaní si můžeme představit i konkrétněji, jako stavbu nového domu. Záleží jen na stavebníkovi, kde dům postaví, jaký bude mít půdorys, kolik pater a jak velké místnosti. Má úplnou volnost. Teprve obyvatelé rozhodnou, jestli se pro ně dům stane domovem.

Spisovatel je na tom stejně. Záleží jen na něm, jaký si vybere žánr, jak bude jeho kniha dlouhá, jaké budou postavy, v jaké době se bude odehrávat. A čtenáři rozhodnou, jestli knihu přijmou do svých srdcí a do svých knihoven, nebo ne.

P JAKO PŘEKLAD

Překladačův úkol je jiný. Nevytváří nový svět – ten existuje v knize, kterou má položenou u počítače. Překladač musí ten nový svět přiblížit čtenářům ze své země. V našem případě a stručně řečeno musí knihu přeložit do češtiny. Musí přeložit to, co autor říká (obsah knihy) i jak to říká (styl knihy). To se lehkou řekne, ale hůř udělá.

Významný teoretik překladu Jiří Levý dělí překlad do tří fází: první je pochopení předlohy, druhou je interpretace předlohy a třetí její přestylizování do cílového jazyka.

Podle Levého překladatel musí:

1. *Dokonale znát jazyk, z něhož překládá.*
 2. *Dokonale znát jazyk, do něhož překládá, tedy v našem případě češtinu.*
 3. *Dokonale znát věcný obsah překládaného textu.*
-

Skvělý překladatel Pavel Dominik, který českým čtenářům zprostředkoval mj. dílo Salmana Rushdieho, tento třetí bod rozvádí: „Je podružné, v jakém prostředí se děj dané knihy odehrává, zda v prostředí, které překladatelé sami důvěrně znají, nebo v zapadlé končině exotického kontinentu – základní přístup k textu by se lišit neměl. K prostředí, které navozuje v laicích představu jakési vyšší obtížnosti, uvedu příklad z vlastní zkušenosti. Než jsem po důkladném, opoznámkovaném přečtení Rushdieho románu *Hanba* přistoupil k jeho překládání, vyhledal jsem si veškerou dostupnou literaturu nejen o této zemi, ale samozřejmě i o Indii, abych pro začátek získal základní přehled o její geografii, historii, politice, náboženství atd. Ověřil jsem si také způsob transkripce urdštiny a hindštiny do češtiny. V průběhu práce jsem navázal kontakt s odborníky, kteří se věnují problematice tohoto regionu. Jeden z nich se potom stal konzultantem u všech Rushdieho románů, které jsem následně překládal. Těžké ztráty, zaviněné nedostatečnou, odbytou přípravou, se nedají zahladit ničím.“

Tři Levého základní body platí jak pro překladatele beletrie, tak literatury faktu a obyčejných textů pro každodenní potřebu, jako jsou složení výrobků, návody k použití přístrojů atp. Tyto texty sice čím dál víc překládá umělá inteligence, ale bez lidské kontroly se ještě dlouho neobejdou.

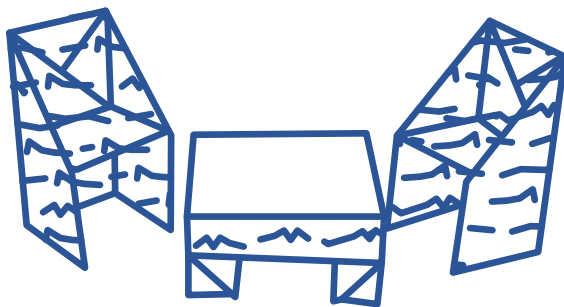
Překladatel beletrie by měl mít navíc ještě cit pro jazyk a literární talent, nebo aspoň zájem o literaturu, a měl by se vyznat jak v literatuře, z níž překládá, tak v té, do níž překládá, tedy v našem případě české.

S tím bude každý překladatel asi souhlasit, ale možná k tomu přidá několik dalších otázek: Jak překládat slang a nářečí? Jak překládat historické či přírodovědné termíny, jak překládat realie, aby je čtenář překladu vnímal stejně jako čtenář originálu? Tomu se budeme věnovat v dalších kapitolách.

Psaní jsme přirovnali ke stavbě nového domu, a překlad bychom mohli přirovnat k jeho zařízení a přizpůsobení místním zvyklostem a potřebám – tedy například k rozhodnutí, jestli v domě mají být větší nebo menší okna, těžké, lehké nebo vůbec žádné závěsy a záclony, koberce nebo linoleum, moderní nebo starožitný nábytek.

Překladatel není autor, ani mu není rovný.

// Překladatel je autorovým otrokem. //

Stává se jím ale dobrovolně, za peníze (překladatelé by určitě oprávněně namítli, že za malé peníze, ale to je na jinou debatu) a na dobu určitou. Při překládání by měl úplně zapomenout na své ego – že by určitě knihu napsal lépe než autor, jeho děj by byl poutavější, popisy barvitější a postavy životnější. To si možná překladatelé myslí a někdy třeba mají i pravdu, ale ať si napíší svou knihu, při překladu na to musí zapomenout. Musí vidět svět autorovýmá očima, vnímat jeho hlavou a smysly, musí uvažovat stejně jako on – jen v jiném jazyce.

Kdysi před sto lety se objevila teorie, že správný překladatel by měl především „pomocť chudáčkovi“, tedy snažit se původní dílo ze všech sil vylepšit. Neznámý autor této teorie si už podle jejího názvu o spisovatelích nedělal velké iluze. Něco sesmolili, tak proč jim nepomocť, aby se z jejich výtvoru stalo geniální dílo? A jestli se trochu pozmění původní smysl či vyznění, no tak se nedá nic dělat, svět se nezboří.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Páni a otroci***.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.